ISBN 978-9910-786-36-5

A.B.Musoyeva

BO‘LAJAK CHET TILI O‘QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI CEFR TALABLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH VA TAKOMILLASHTIRISH
(ingliz tili misolida)

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

MUSOYEVA AZIZA BOTIROVNA

BO‘LAJAK CHET TILI O‘QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI CEFR TALABLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH VA TAKOMILLASHTIRISH
(ingliz tili misolida)

Monografiya

“Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti
Samarqand - 2024

UOʻK: 372.862.075.11
KBK: 74.266.7
M – 89

Musoyeva Aziza Botirovna. Boʻlajak chet tili oʻqituvchilarining kasbiy mahoratini CEFR talablari asosida shakllantirish va takomillashtirish (ingliz tili misolida). Monografiya. – Samarqand. “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2024. – 138 bet.

Mazkur monografiya muallifning 13.00.02 - Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (ingliz tili) ixtisosligidan pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlagan va himoya qilgan dissertatsiyasiga asosan yozilgan boʻlib, asosan boʻlajak chet tili oʻqituvchilarining kasbiy mahoratini CEFR talablari asosida shakllantirish va takomillashtirishga qaratilgan. Ilmiy-amaliy ahamiyati mavjud, respublikaning 3 ta alohida hududidagi OTMlarida (OʻzDJTU, BuxDU, SamDCHTI) tajriba-sinovlaridan muvaffaqiyatli oʻtib, natijalari amaliyotga joriy etilgan. Bundan tashqari har bir bob boʻyicha berilgan materiallar ingliz tili oʻqitish metodikasining eng soʻnggi yutuqlarini qoʻllagan holda shakllantirilganligi uning ilmiy-uslubiy rang-barangligini ta’minlab, tadqiqotchilar va o’qituvchilar uchun kerakli manbaa boʻlishi mumkin.

Taqrizchilar:

R.D.Samandarov	Filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori, dotsent
Sh.A. Yusupova	Pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori, v.b. dotsent

Mazkur monografiya Samarqand davlat chet tillar instituti kengashining 2023-yil 30-noyabrdagi 3-4-sonli qoʻshma yigʻilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9910-786-36-5

© “Samarqand davlat chet tillar instituti” nashriyoti, 2024

KIRISH

Jahonda ta’lim tizimini sifat jihatdan isloh qilish, oliy ta’limga turli xil pedagogik innovatsiyalar olib kirish va ularni amaliyotga keng joriy etish hamda ilg‘or xorijiy tajribaga tayangan holda ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlarni yanada rivojlantirish hozirgi kunning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. Bu jarayon oliy o‘quv yurtlarida xorijiy tillarni axborot va pedagogik texnologiyalardan samarali foydalangan holda tilning lisoniy hamda ijtimoiy-madaniy jihatlarini mukammal o‘zlashtirgan yuqori malakali kadrlar tayyorlashga bo‘lgan ehtiyojni oshirmoqda. Ta’lim muassasalarida o‘qitishning ilg‘or usullarini joriy etish, bo‘lajak mutaxassislarning xorijiy tillar bo‘yicha bilim, malaka va ko‘nikmalarini yuksaltirish, keng qamrovli yondashuv asosida talabalarda xorijiy til ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi dasturlarni ilmiy asoslangan holda takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yevropa tajribasida dunyoning ko‘zga ko‘ringan tashkilotlari tomonidan qo‘mitalar, assotsiatsiyalar, ilmiy-tekshirish institutlari tuzilib, ular olib borgan tadqiqotlarni umumlashtirilgan holda CEFR (Common European Framework of References – Umumevropa Tillarni O‘rganish, O‘qitish va Baholash) talablari va tavsiyalari ishlab chiqildi. Mazkur standardning yurtimizda amaliyotga joriy etilishi ta’limning har bir bosqichida tilni o‘zlashtirish sifatini takomillashtirish, bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining kasbiy mahoratini yuqori saviyada shakllantirish va rivojlantirish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish zaruriyatini ko‘rsatmoqda.

Respublikamizda so‘nggi yillarda ingliz tilini o‘qitish masalasida raqobatdosh kadrlarga bo‘lgan talabni ortishi sabab umumta’lim maktab ingliz tili o‘qituvchilarining til bilish darajasi, individual kasbiy rivojlanish trayektoriyasi va ish tajribasidan kelib chiqib malaka oshirish dasturlarini amaliyotga joriy etish ehtiyoji yuzaga keldi. Mamlakatimizda chet tilini, xususan, ingliz tilini chuqur o‘qitishga e’tibor oshib, hozirda uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari ishlab chiqildi. Xususan, «Aholi orasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish va ularni mukammal o‘zlashtirish uchun zarur sharoitlar yaratish, xorijiy tillarni o‘qitishning xalqaro tan olingan dastur va darsliklari ta’limning barcha bosqichlarida joriy etilishini muvofiqlashtirish hamda o‘qituvchilarda zamonaviy o‘qitish

ko‘nikmalarini rivojlantirish ga ustuvor yo‘nalish sifatida qaralgan. Shuningdek, qarorda chet tillarni o‘rganishning xalqaro standartlarga muvofiq tarzda olib borilishi, baholashning milliy tizimini yaratish va chet tillarni o‘qitish tizimini yanada takomillashtirish vazifalari belgilab qo‘yilgan[1].

Xorijiy mamlakatlarda CEFR tizimida tillar bo‘yicha imtihon o‘tkazish qo‘llanmasi (ing. Manual for Relating language examinations to the CEFR) N.Figueras, B.Norz, S.Takala, N.Verhelst, P.Van Avermetlar tomonidan ishlab chiqilgan[2], shuningdek, J.Trim, P.Valaks, D.Litl, F.Faez, N.Nagai va O’doer, M.Munen, B.Avalos kabi bir qator olimlar bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirishda CEFRning ahamiyati haqida ilmiy va nazariy fikrlarini ilgari surishgan[3]. Uning ta’lim tizimida joriy etilishi bilan bog’liq mummolar va ularning yechimlari J.S.Alderson, E.Shohami, V.Martinik, K.Savski, J.Veir, G.Vestof, G.Falcher, Y.Jin va boshqalarning tadqiqotlarida o‘z aksini topgan[4].

N.D.Galskova, I.A.Zimnyaya, A.N.Shukin, R.P.Dondokova, M.Selse-Marsiya, D.K.Nguyen kabi olimlarning ilmiy ishlarida bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining mahoratini oshirishda til kompetentsiyalarining ahamiyati, “kompetentsiya”, “kompetentlilik” va

[1] 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi” PQ-5117-sonli qarori.

[2] Figueras N., North, B., Takala S., Verhelst N., van Avermaet P. Relating examinations to the Common European Framework: A manual // Language Policy Division. – Strasbourg: Council of Europe, 2004. – 200 p.

[3] Trim J. L. M. Modern languages in the Council of Europe 1954-1997. – Strasbourg: Council of Europe, 2007.; Valax P. The Common European Framework of Reference for languages: A critical analysis of its impact on a sample of teachers and curricula within and beyond Europe. PhD diss. University of Waikato, 2011; Little D. The Common European Framework of Reference for Languages: A research agenda // Language Teaching, 44(3), 2011. – P. 381-393; Faez F., Majhanovich S., Taylor S., Smith M., & Crowley K. The power of “Can Do” statements: Teachers’ perceptions of CEFR-informed instruction in French as a second language classrooms in Ontario // The Canadian Journal of Applied Linguistics, 14(2), 2011. – P. 1-19; Nagai N., & O‘Dweyer F. The Actual and Potential Impacts of the CEFR on Language Education in Japan // Synergies Europe, 6, 2011. – P. 141-152; Moonen M., Stoutjesdijk E., de Graaf R., & Corda A. Implementing CEFR in secondary education: Impact on FL teachers’ educational and assessment practice // International Journal of Applied Linguistics, 23(2), 2013. – P. 226-246; Avalos, B. Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years // Teaching and Teacher Education, 27(6), 2011. – P. 10-20.

[4] Alderson J. C., Figueras N., Kuijper H., Nold G., Takala S., & Tardieu C. Analysing tests of reading and listening in relation to the Common European Framework of Reference: the experience of the Dutch CEFR Construct Project // Language Assessment Quarterly, 3(1), 2006. – P. 3-30; Shohamy E. Assessing multilingual competencies: Adopting construct valid assessment policies // Modern Language Journal, 95(3), 2011. – P. 418-429; Martyniuk W. (Ed.). Aligning Tests with the CEFR: Reflections on using the Council of Europe’s draft Manual – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 150 p.; Savski K. Local problems and a global solution: examining the recontextualization of CEFR in Thai and Malaysian language policies // Language Policy, 2020. – P. 527-547; Weir J. C. Limitations of the Common European Framework for developing comparable examinations and tests. Language Testing, 22(3), 2005. – P. 1-20; Westhoff G. Challenges and opportunities of the CEFR for reimagining foreign language pedagogy // The Modern Language Journal, 91(4), 2007. – P. 676-679; Fulcher G. The reification of the Common European Framework of Reference (CEFR) and effect-driven testing. In A. Psyaltou-Joycey & M. Matthaioudakis (Eds.) // Advances in Research on Language Acquisition and Teaching, 2010. – P. 15-26; Jin Y., Wu Z., Alderson J. C., & Song W. Developing the China Standards of English: Challenges at macropolitical and micropolitical levels // Language Testing in Asia, 7(12), 2017. – P. 1-20.

“kompetentsiyaviy yondashuv” kabi tushunchalarni keng ommalashishiga xizmat qilgan hamda kommunikativ kompetentsiyani rivojlanishiga doir fikrlar ilgari surilgan[5].

Mamlakatimizda J.J.Jalolov, T.K.Sattorov, L.A.Ahmedova, M.T.Irisqulov, F.M.Rashidova, I.M.Tuxtasinov, G.T.Mahkamova va Sh.S.Ashurov kabi olimlarning tadqiqotlari ham xorijiy tillarni o‘qitish metodikasiga oid muammolarni CEFR tavsiyalariga asoslanib bartaraf etishda hamda chet tillar bo‘yicha davlat standartining tatbiq etilishiga bag’ishlangan ilmiy-amaliy izlanishlari bilan alohida e’tiborga molik[6].

O’qitishda CEFR mezonlaridan foydalanishning nazariy asoslarini takomillashtirish, pedagoglarda xorijiy tillar bo‘yicha kasbiy kompetentlikni oshirishning axborot-metodik ta’minotini rivojlantirish yuzasidan X.A.Mamatkulov, B.G.Kulmatov, K.J.Risqulova, A.X.Mahmudov, K.Sh.Muradkasimova, S.A.Ziyaeva, P.X.Omanov tomonidan chet tilini o’qitishda yetishib chiqayotgan yosh kadrlarning kasbiy malakasini shakllantirish muammolari o‘rganilgan[7].

Shuningdek, oliy o‘quv yurtlarining xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo‘nalishi bitiruvchi bosqich talabalarining kasbiy mahoratini CEFR

---

[5] Гальскова Н.Д. Современная цель обучения иностранным языкам: от комплексного подхода к интеграции// Сборник статей международной научно-практической конференции памяти академика РАО Инессы Львовны Бим. – М.: «Просвещение», 2013. – С. 25-34; Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования // Эксперимент и инновации в школе. – 2009. – № 2. – С. 7-9; Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам. теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов/А. Н. Щукин. - 4-е изд. – М.: «Филоматис»: Омега-Л, 2010. – 475 с.; Дондокова Р.П. Сущностная характеристика и структура коммуникативной компетентности // Вестник Бурятского Государственного университета, 2012. – С. 19.; Celce-Murcia. Rethinking the role of communicative competence in language teaching. In Soler and Jorda (Ed). // Intercultural language use and language learning. – Spain: Springer, 2008. – P. 41-57; Nguyễn D. K. Today’s teachers’ CEFR competence in the classroom – a view of critical pedagogy in Vietnam // Theory or history of science, vol. XV Ed., 2018. – P. 121-138.

[6] Jalolov J.J. Chet til o’qitish metodikasi; chet tillar oliy o’quv yurtlari (fakulьtetlari) talabalari uchun darslik. – T.: O’qituvchi, 2012. – 432 b.; Sattorov T.K. Bo’lajak chet tili o’qituvchisining uslubiy omilkorligini shakllantirish texnologiyasi. – T.: 2003. – 51 b.; Axmedova L.T., Kon O.V. Metodika prepodavaniya russkogo yazыka. – T.: «Fan va texnologiya», 2013. – 240 s.; Irisqulov M.T. Chet tillarning o’qitishda CEFR o’rni // Uzluksiz ta’lim jurnali. №1. – T.: 2016. – B. 77-83; Rashidova F.M. O’zbekiston uzluksiz ta’lim tizimida CEFRni tatbiq etishning kontseptual-metodik asoslarini takomillashtirish (ingliz tili misolida). Avtoref. ped. fan. dokt. (DSc) – T.: 2017. – 67 b.; Tuxtasinov I.M. Tarjimon tayyorlashda kasbiy kompetentsiyalarni ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish. Avtoref. ped. fan. dokt. (DSc) – T.: 2018. – 66 b.; Jalolov J.J., Maxkamova G.T., Ashurov Sh.S. English language teaching methodology. «Fan va texnologiya» nashriyoti. – T.: 2015. – 338 b.

[7] Mamatqulov X.A. Pedagoglarda xorijiy tillar bo’yicha kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning axborot-metodikta’minotini takomillashtirish. Diss. ped. fan. fal. dokt. (PhD) – T.: 2007. – 159 b.; Kulmatov B.G. Ingliz tilini innovatsion texnologiyalar yordamida o’qitishda CEFR mezonlaridan foydalanishning nazariy asoslarini takomillashtirish. Avtoref. ped. fan. fal. dokt. (PhD) – T.: 2018. – 45 b.; Riskulova K.J. Bo’lajak ingliz tili o’qituvchilari sotsiolingvistik kompetentligini shakllantirish tizimi. Avtoref. diss. ped.fan.fan.dok. – Toshkent.: – 2017. – 64 b.; Maxmudov A.X. Bo’lajak magistrlarni kompetentli tayyorlashning didaktik ta’minotini takomillashtirish. Avtoref. ped. fan. dokt. (DSc) – T.: 2017. – 69 b.; Muradkasimova K.Sh. Ingliz tilini o’qitishda talabalarning ko’nikma va malakalarini baholash xususiyatlari: Diss. ped. fanlar. nomzodi. – T.: 2019. − 179 b.; Ziyaeva S.A. Lingvistik oliy ta’lim muassasalari talabalarini nemis tilida o’qitishda sotsiolingvistik kompetentsiyasini takomillashtirish. Avtoref. ped. fan. dokt. (DSc). – T.: 2020. – 72 b.; Omanov P.X. Ingliz tilini o’qitishda talabalar ijtimoiy-madaniy kompetentsiyasini autentik videomateriallar vositasida rivojlantirish. Avtoref. ped. fan. fal. dokt. (PhD) – T.: 2021. – 54 b.

MUNDARIJA

KIRISH 3

I BOB. BO‘LAJAK ChET TILI O‘QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI CEFR ORQALI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI 7
1.1-§. CEFRning asosiy mazmuni va uning global miqyosda tatbiq etilishining o‘ziga xos xususiyatlari 7
1.2-§. O‘zbekiston tajribasida CEFRning qo‘llanilishi va uning ingliz tili o‘qituvchilari kasbiy mahoratini rivojlantirishdagi o‘rni 15
1.3-§. CEFRning ta’lim tizimiga joriy etilishi bilan bog‘liq muammolar va ularning yechimlari 21
I bob bo‘yicha xulosalar 36

II BOB. BO‘LAJAK ChET TILI O‘QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI KOMPETENSIYALAR ORQALI RIVOJLANTIRISHNING ZARURATI VA BAHOLASH PRINSIPLARI 39
2.1-§. Kompetensiyalarning bo‘lajak chet tili o‘qituvchilari kasbiy mahoratini oshirishdagi ahamiyati 39
2.2-§. Bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarini CEFR talablari asosida o‘qitish orqali kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish 55
2.3-§. Chet tillarni bilishning milliy baholash tizimida o‘qituvchilar bilimini tekshirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari 71
II bob bo‘yicha xulosalar 85

III BOB. CEFR ASOSIDA KASBIY MAHORATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARINI TASHKIL ETISH 88
3.1-§. Pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil etishning maqsad va vazifalari 88
3.2-§. Tajriba-sinov ishi natijalarining sifat va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlili 108
III bob bo‘yicha xulosalar 121

XULOSA 123

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI 125

Musoyeva Aziza Botirovna

BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI CEFR TALABLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH VA TAKOMILLASHTIRISH

(ingliz tili misolida)

Monografiya

Muharrir: S.Karimova
Musahhih: Sh.Abduraximov
Tex.muharrir: H.Amirdinov

© "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti,
140104, Samarqand sh., Bo'stonsaroy ko'chasi, 93.

ISBN 978-9910-786-36-5

Nashriyot tasdiqnomasi:
№ 1243-7560-5999-432c-2125-1811-8655

Bosishga ruxsat etildi: 23.12.2024-yil.
Ofset bosma qog'ozi. Qog'oz bichimi 60x84 1/12.
"Times New Roman" garniturasi. Ofset bosma usuli.
Hisob-nashriyot t.: 8,6. Shartli b.t.: 7,7.
Adadi: 100 nusxa. Buyurtma №306.

SamDCHTI nashr-matbaa markazida chop etildi.
Samarqand sh., Bo'stonsaroy ko'chasi, 93-uy.